

Тищенко О. І.,
к.ю.н., доцент,
доцент кафедри кримінального
процесу
Національного юридичного
університету
імені Ярослава Мудрого, м. Харків

ЗАПОБІЖНІ ЗАХОДИ ЩОДО ОСОБИ, СТОСОВНО ЯКОЇ ПЕРЕДБАЧАЄТЬСЯ ЗАСТОСУВАННЯ ПРИМУСОВИХ ЗАХОДІВ МЕДИЧНОГО ХАРАКТЕРУ: ОКРЕМІ ПИТАННЯ

Незважаючи на високий рівень правового захисту особи, яка страждає на психічне захворювання, її конституційні права та свободи можуть бути обмежені з метою вирішення завдань кримінального провадження. Зокрема, вітчизняним кримінальним процесуальним законодавством врегульовано можливість обрання щодо особи, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного характеру (далі – ПЗМХ) або вирішувалося питання про їхнє застосування, таких запобіжних заходів: 1) передання на піклування опікунам, близьким родичам чи членам сім'ї з обов'язковим лікарським наглядом; 2) поміщення до закладу з надання психіатричної допомоги в умовах, що виключають її небезпечну поведінку (ч. 1 ст. 508 КПК). Відповідно до ч. 2 ст. 508 КПК передбачені цією статтею запобіжні заходи застосовуються до особи з моменту встановлення факту розладу психічної діяльності чи психічної хвороби. Цитоване законодавче положення міститься і в інформаційному листі ВССУ «Про деякі питання порядку застосування запобіжних заходів під час досудового розслідування та судового провадження відповідно до Кримінального процесуального кодексу України» від 4 квітня 2013 року, у якому вказано, що такі види запобіжних заходів застосовуються в порядку, передбаченому главою 18 КПК, тільки за наявності належним чином встановленого факту розладу психічної діяльності чи психічної хвороби особи (п. 7.2) [1]. Виходячи з наведеної регламентації, особливого значення під час застосування спеціальних запобіжних заходів набуває питання верифікації психічного стану особи. Нагадаємо, що законодавець покладає обов'язок на слідчого або прокурора забезпечити проведення експертизи за наявності відомостей, які викликають сумнів щодо осудності або обмеженої осудності підозрюваного (п. 3 ч. 2 ст. 242 КПК). Але проведення психіатричної експертизи вимагає певного часу, тому до отримання висновку експерта правозастосувачі намагаються запобігти ризикам можливої негативної поведінки особи шляхом застосування інших запобіжних заходів, передбачених ст. 176 КПК. Наприклад, доволі часто обирається тримання під вартою (загальний запобіжний захід), який після отримання висновку експерта змінюється на поміщення до закладу з надання психіатричної допомоги в умовах, що виключають небезпечну поведінку особи (спеціальний запобіжний захід) [2–4]. Такий підхід не позбавлений недоліків, але відповідає вимогам кримінального процесуального закону – до висновку експерта щодо психічного стану особи застосування спеціальних

запобіжних заходів є неправомірним. Але ситуація ускладнюється, у разі якщо в іншому кримінальному провадженні, у минулому до особи було застосовано ПЗМХ, тобто експерт раніше констатував наявність у неї психічного розладу. Так, у схожій ситуації слідчий звернувся з клопотанням про застосування тримання під вартою, мотивуючи це тим, що передбачені ч. 1 ст. 508 КПК спеціальні запобіжні заходи застосовуються до особи з моменту встановлення факту розладу психічної діяльності на підставі висновку експертизи, утім до отримання такого висновку до особи може бути застосовано інший запобіжний захід. Відмовляючи в застосуванні запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою, слідчий суддя навів наступну аргументацію: «...підозрюваний Особа_2 перебуває на обліку в психоневрологічній поліклініці з діагнозом біполярний афективний розлад та наразі перебуває на лікуванні в КЗ «Херсонська обласна психіатрична лікарня», та враховуючи, що слідчий в клопотанні не просить застосувати до підозрюваного запобіжні заходи, передбачені ч. 1 ст. 508 КПК України, та не долучив до матеріалів клопотання відомості щодо можливості застосування до підозрюваного запобіжних заходів, передбачених ч. 1 ст. 508 КПК України, також враховуючи, що в минулому до підозрюваного застосовувалися примусові заходи медичного характеру, у зв'язку з чим слідчий суддя дійшов висновку, що клопотання не підлягає задоволенню» [5]. Дана ухвала була предметом розгляду Херсонського апеляційного суду, який погодився з доводами слідчого судді, оскільки відомості про особу підозрюваного викликають обґрунтовані сумніви щодо його осудності та можливості бути суб'єктом інкримінованого злочину. При цьому, як зазначив апеляційний суд, «раніше відносно підозрюваного вже застосовувалися примусові заходи медичного характеру у вигляді госпіталізації до психіатричного закладу... Вказане має вирішальне значення у даному випадку, а тому доводи прокурора про відсутність у матеріалах провадження висновку судово-психіатричної експертизи та незаконність застосування запобіжних заходів, передбачених ч. 1 ст. 508 КПК України, являються необґрунтованими» [6].

Надаючи юридичну оцінку вищенаведеному судовому підходу, маємо вказати на його сумнівність. Як випливає з положень ч. 2 ст. 508 КПК, передбачені частиною першою цієї статті запобіжні заходи застосовуються судом до особи з моменту встановлення факту розладу психічної діяльності чи психічної хвороби. Тому до отримання висновку експерта щодо психічного стану особи звернення до слідчого судді або суду з клопотанням про застосування запобіжного заходу, передбаченого ст. 508 КПК, не відповідає вимогам кримінального процесуального закону. З метою запобігання передбаченим ч. 1 ст. 177 КПК ризикам можливої негативної поведінки особи до отримання висновку експерта слідчий або прокурор можуть звертатися лише з клопотанням про застосування загального запобіжного заходу, визначеного у ст. 176 КПК.

Крім того, як випливає з ч. 2 ст. 503 КПК, якщо підстави для здійснення кримінального провадження щодо застосування ПЗМХ будуть встановлені під час досудового розслідування, слідчий, дізнавач, прокурор виносить постанову про зміну порядку досудового розслідування й продовжує його згідно з правилами, передбаченими гл. 39 КПК України. По суті, винесення такої постанови не лише формалізує момент початку кримінального провадження щодо застосування ПЗМХ, але й фактично дозволяє застосовувати до особи спеціальні запобіжні заходи. Разом із тим мають місце випадки, у яких відсутність постанови про зміну порядку досудового розслідування дозволяє слідчому

судді констатувати, що оскільки досудове розслідування за кримінальним провадженням проводиться не в порядку гл. 39 КПК, тому відсутні законні підстави для застосування запобіжних заходів, визначених у ст. 508 КПК [7]. Наприклад, відмовляючи у задоволенні клопотання про зміну запобіжного заходу у вигляді застави на поміщення до психіатричного закладу в умовах, що виключають небезпечну поведінку особи, слідчий суддя зауважив, що досудове розслідування в цьому кримінальному провадженні проводиться в загальному порядку, який не був змінений відповідно до правил гл. 39 КПК [8].

У цьому ключі доречно нагадати, що законодавець передбачає необхідність винесення ухвали про зміну порядку судового розгляду в разі виявлення підстав для здійснення кримінального провадження щодо застосування ПЗМХ під час судового провадження. Якщо суд не змінив порядок судового розгляду відповідно до вимог ст. 362 КПК України, обрання передбаченого ст. 508 КПК запобіжного заходу є неправомірним.

Список використаних джерел

1. Про деякі питання порядку застосування запобіжних заходів під час досудового розслідування та судового провадження відповідно до Кримінального процесуального кодексу України : лист Вищ. спеціаліз. суду України з розгляду цив. і крим. справ від 4 квіт. 2013 р. № 511–550/0/4–13. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0511740-13#Text>
2. Ухвала слідчого судді Деснянського районного суду м. Києва від 16 січня 2023 р. у справі № 754/547/23. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/108613915>.
3. Ухвала слідчого судді Луцького міськрайонного суду Волинської області від 28 лютого 2023 р. у справі № 161/3080/23. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/109242364>.
4. Ухвала слідчого судді Красноградського районного суду Харківської області від 16 січня 2023 р. у справі № 626/2340/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/108415846>.
5. Ухвала слідчого судді Херсонського міського суду Херсонської області від 14 лютого 2019 р. у справі № 766/2393/19. URL: <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/79857804>.
6. Ухвала Херсонського апеляційного суду від 25 березня 2019 р. у справі № 766/2393/19. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/80714662>.
7. Ухвала слідчого судді Крижопільського районного суду від 16 квітня 2019 р. у справі № 134/597/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/81268919>.
8. Ухвала слідчого судді Тернопільського міськрайонного суду Тернопільської області від 30.12.2020 р. у справі № 607/22717/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/94033140>.

